

Leszek Opyrchal

Wojskowa Akademia Techniczna, Wydział Inżynierii Lądowej i Geodezji
ORCID: 0000-0001-7585-843X

Szymon Krawczyk

XXX LO im. Jana Śniadeckiego w Warszawie
ORCID: 0009-0009-9582-7222

Janusz Opyrchal-Bojarski

Instytut Ekspertyz Sądowych, emeryt
ORCID: 0009-0002-9021-9171

Maria Myszkowska

Uniwersytet Śląski, emeryt
ORCID: 0009-0006-8535-5549

Pean na cześć Augusta II Mocnego

Słowa kluczowe

August II Mocny, kampania podhajecka, Kamieniec Podolski

Streszczenie

Elektor saksoński August II Mocny po wyborze na króla Rzeczypospolitej zobowiązał się do odzyskania Kamieńca Podolskiego, który od 1672 znajdował się pod okupacją turecką. Poprowadzona przez niego wyprawa wojenna, zwana wyprawą podhajecką, nie doprowadziła do odzyskania twierdzy. Nie jest jasne, czy August II rzeczywiście miał zamiar odzyskać Kamieniec, czy też były to tylko obietnice przedwyborcze, których król nie zamierzał dotrzymać. Zachowały się dwa zabytki gloryfikujące Augusta II jako wyzwoliciela Kamieńca Podolskiego – pamiątkowy medal oraz pean na cześć króla. Zostały one omówione w niniejszym artykule. Można przypuszczać, że miały być wykorzystywane w celach propagandowych po udanej wyprawie wojennej. Ponieważ wyprawa nie była udana, materiały propagandowe zostały zniszczone. Zachował się tylko rysunek rewersu

medalu i jeden drukowany egzemplarz peanu. Przygotowanie tych materiałów sugeruje, że August II rzeczywiście zamierzał odzyskać twierdzę Kamieniec Podolski.

Wstęp

Zdobycie Kamieńca Podolskiego przez Turków w 1672 roku było szokiem dla polskiego społeczeństwa¹, dlatego oczekiwało ono od króla Jana III Sobieskiego, aby twierdzę kamieniecką jak najszybciej odzyskał. Niestety, nie udało się ta sztuka triumfatorowi spod Wiednia, mimo jego wcześniejszych wypowiedzi, że twierdza kamieniecka jest słaba i łatwa do zdobycia. W swoim *votum* na pierwszy sejm w 1672 roku Jan Sobieski o twierdzy tej tak pisał: „Jako tam, około tego miejsca, żadnej, prócz samej natury, nie masz fortyfikacji, i owszem, cokolwiek jest w naturze poprawionego, zda się to być tej fortecy szkodliwym, a niżeli pomocnym”². Prawda okazała się inna. Królowi Janowi III Kamieńca Podolskiego nie udało się odzyskać. Twierdza okazała się zbyt silna. Po jego śmierci oczekiwania polskiego społeczeństwa zostały przeniesione na kolejnego władcę, którym był elektor saksoński August II Mocny³. Zobowiązał się on jeszcze przed elekcją na własny koszt oblegać Kamieniec⁴. Obietnica ta została potwierdzona w *pacta conventa*⁵. Po elekcji, która odbyła się w czerwcu 1697 roku, nowo obrany król przystąpił do przygotowania wyprawy wojennej. W zamyśle Polaków miała ona służyć odzyskaniu Kamieńca Podolskiego, natomiast August II chciał raczej

¹ Znany pamiętnikarz tejże epoki Jan Chryzostom Pasek wypowiada się na ten temat bardzo lakonicznie, pisząc „Turcy (...) wzięli Kamieniec, ale versus dicam [łac. tłum.: prawdę mówiąc], nie wzięli, ale go sobie kupili u zdrajców ojczyzny naszej” (J.Ch. Pasek, *Pamiętniki*, t. 2, Wrocław 2003, s. 457). Wielu innych pamiętnikarzy, przerywało w tym miejscu pisanie swoich wspomnień (J. Stoliccki, *Sprawa kamieniecka – upadek twierdzy w opinii szlacheckiej*, „*Studia Historyczne*” 1993, r. 26, s. 23–37).

² *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego zebrał i wydał Franciszek Kluczycki, członek Komisji historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie*, t. 1, cz. 2, Kraków 1881, s. 860.

³ W historii niemieckiej występuje jako Friedrich August I der Starke (12 maja 1670–1 lutego 1733).

⁴ K. Jarochoński, *Dzieje panowania Augusta II. Od śmierci Jana III do chwili Wstąpienia Karola XII na ziemię polską*, Poznań 1856, s. 72.

⁵ *Prawa, konstytucje y przywileje Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego...*, Warszawa 1739, s. 30–31.

opanować Mołdawię, co miało być pierwszym krokiem w realizacji jego planów dynastycznych. Docelowo planował zająć całe Bałkany⁶.

Przebieg kampanii, znanej jako „kampania podhajecka”, został szczegółowo opisany przez Janusza Wojtasika⁷. Niestety, oprócz mało znaczącego zwycięstwa nad Tatarami, nie osiągnięto innych celów militarnych. Król, wiedząc już o rokowaniach z Turkami, zrezygnował ze zdobywania Kamieńca Podolskiego. Twierdza powróciła do Polski na mocy warunków pokoju karłowickiego. Nie jest jasne, czy August II nie zamierzał zdobywać twierdzy kamienieckiej, czy też może zmienił zdanie na skutek całkowitej klęski wojsk osmańskich pod Zentą⁸ 11 listopada 1697 roku, co dawało możliwość odzyskania forticy bez konieczności jej oblężenia. Niestety, dokładne poznanie zamysłów królewskich utrudnia brak źródeł⁹. W niniejszym artykule omówiono dwa zabytki wskazujące na przygotowania propagandowe, jakie miały być prowadzone po odbiciu Kamieńca Podolskiego z rąk tureckich, a ukazujące Augusta II jako wielkiego zdobywcę. Jednym jest pamiątkowy medal, drugim peań na cześć króla. Świadczą one, że August II Mocny poważnie traktował swoją predelekcijną obietnicę odzyskania kamienieckiej twierdzy. Pamiątkowy medal był już przedmiotem analiz w polskiej literaturze¹⁰, natomiast peań omawiany jest po raz pierwszy.

Medal

Edward Raczyński¹¹ w *Gabinecie medalów polskich...* opisuje medal (ryc. 1), który miał być wybity z okazji odzyskania Kamieńca Podolskiego.

⁶ J. Wojtasik, *W przededniu traktatu karłowickiego. Stosunek Rzeczypospolitej i Augusta II do pokoju z Turkami*, „Kwartalnik Historyczny” 1970, t. 77, z. 2, s. 297.

⁷ Są trzy pozycje tego autora omawiające kampanię podhajecką: J. Wojtasik, *Ostatnia rozprawa zbrojna z Turkami i Tatarami*, cz. 1, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1967, t. 12, cz. 1, s. 63–127; idem, *Ostatnia rozprawa zbrojna z Turkami i Tatarami*, cz. 2, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1967, t. 12, cz. 2, s. 111–183; idem, *Podhaje 1698*, Bellona, Warszawa 1990 oraz popularnonaukowa: idem, *Kampania podhajecka 1698*, MON, Warszawa 1971.

⁸ Idem, *W przededniu traktatu karłowickiego...*, op. cit., s. 293.

⁹ Idem, *Podhaje 1698*, op. cit., s. 198.

¹⁰ E. Raczyński, *Gabinet medalów polskich (1697–1763)*, t. 3, Poznań 1841, s. 48–54.

¹¹ Ibidem.

Ryc 1. Medal – August II, próba odzyskania Kamieńca Podolskiego, W. Tentzel, *Saxonia Numismatica Lineae Ernestinae*, Frankfurt 1714, t. 2, s. 717–718; t. 3, tab. 77, poz. 717

Na awersie medalu znajduje się głowa w wieńcu laurowym skierowana w prawo. Dokoła napis: AUGUSTUS II.D.G.REX POL.&EL. SAX. (August II z Łaski Bożej Król Polski i Elektor Saski). U dołu inicjały medaliera: o.f., wskazujące, że autorem medalu jest Martin Heinrich Omeis¹². Natomiast według Edwarda Raczyńskiego¹³ są to litery C.F. Rewers: glob ziemski z napisem w dwóch rzędach: POLO/NIA. Nad nim słońce w promieniach, wypierające, znajdujący się po prawej stronie półksiężyc, dookoła napis: ILLUSTRAT – ET ARCET (uświetnia i odpiera). Relief rewersu symbolizuje słońce Augusta II wypierające ze świata pokonany półksiężyc turecki.

Edward Raczyński, powołując się na opracowanie Wilhelma Tenzela, twierdzi, że „medal jest niezmiernie rzadki, z tego, jak twierdzi Tentzel powodu, że gdy wyprawa, na którą go przysposobiono nie powiodła się, mało wybito egzemplarzy”. Natomiast Tentzel¹⁴ podaje, że prawdopodobnie medal nie istnieje, gdyż z powodu braku zainteresowania nabywców, zniszczony został nawet jego stempel. Rysunek awersu został przygotowany na podstawie innego medalu, wykonanego przez Martina Omeisa, a rewers na podstawie odcisku oryginału. Jest oczywiste, że medal nie mógł wejść do obiegu, gdyż byłby dowodem niepowodzenia wyprawy wojennej dowodzonej przez Augusta II, a nie jego sukcesu.

¹² Medalier urodzony w Norymberdze (1650–1703), pracował w drezdeńskiej mennicy Augusta II (*Wielka Powszechna Encyklopedia Ilustrowana*, Serya II, t. 5–6, s. 225).

¹³ E. Raczyński, op. cit., s. 48.

¹⁴ W. Tentzel, *Saxonia Numismatica Lineae Ernestinae...*, Frankfurt 1714, t. 2, s. 717–718; t. 3, tab. 77, poz. 717.

Pean

Jest to trzystronicowy druk ulotny znajdujący się w Bibliotece Jagiellońskiej (sygn. 3673 III). Jego pierwsza strona przedstawia fantazyjny widok Kamieńca Podolskiego jako położonej na wysokiej skale twierdzy, która jest bombardowana przez oblegające wojska (ryc. 2). Na pozostałych dwóch stronach znajduje się wiersz napisany w języku niemieckim. Druk jest prawie nieznan w literaturze naukowej. Wprawdzie jest wyszczególniony w bibliografii Karola Estreichera¹⁵, jednakże brak o nim wzmianki w wykazie druków ulotnych Konrada Zawadzkiego¹⁶. Także poszukiwania w katalogach internetowych innych znanych europejskich bibliotek¹⁷ nie przyniosły pozytywnego rezultatu. O istnieniu druku oraz rysunku Kamieńca wspomina Jarosław Daszkiewicz¹⁸, a widok bombardowanej twierdzy zamieściła w swojej książce Renata Król-Mazur¹⁹. Na druku nie ma podanej daty, jednakże jej ustalenie nie jest trudne, bowiem w tekście autor peanu zwraca się do późniejszego Augusta III – syna Augusta II Mocnego – słowami: „A tobie, kolejny Fryderyku Auguście, dzierzący elektorat i koronę/ Dziś dwuletni dziedzicu”. August III, późniejszy król Rzeczypospolitej, urodził się w 1696 roku, zatem miał dwa lata w 1698 roku. Nieudana wyprawa wojenna, której celem miało być odzyskanie Kamieńca Podolskiego, także odbyła się w tym roku. Oznacza to, że pean został napisany i wydany drukiem w 1698 roku. Na skutek braku sukcesu w odzyskaniu Kamieńca Podolskiego z rąk tureckich, całość wydania omawianego druku ulotnego została najprawdopodobniej zniszczona, podobnie jak wcześniej omawiany medal. Można przypuszczać, że egzemplarz znajdujący się w Bibliotece Jagiellońskiej jest jedynym, który się zachował.

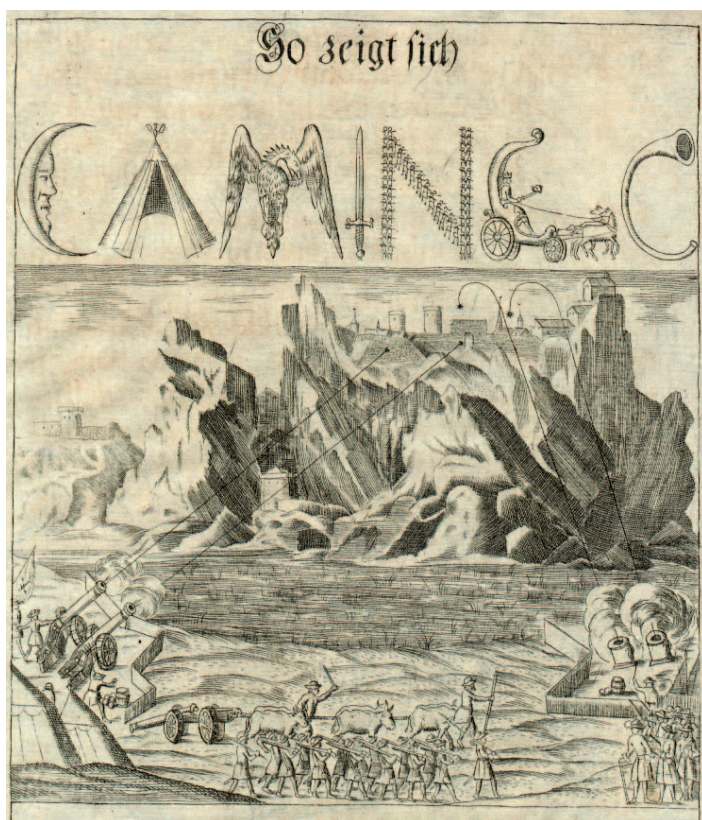
¹⁵ K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 7, Akademia Umiejętności, Kraków 1903, s. 73.

¹⁶ K. Zawadzki, *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku. Bibliografia, 1662–1728*, Wrocław 1984.

¹⁷ Bayerische Staatsbibliothek, Biblioteca Nacional de España, Biblioteca Nazionale Marciana, Bibliothèque nationale de France, British Library, Koninklijke Bibliotheek, Österreichische Nationalbibliothek, Российская национальная библиотека, Staatsbibliothek zu Berlin.

¹⁸ Я. Дашкевич, *Зображення Кам'янця-Подільського 70-х років XVII–XVIII ст. як історико-топографічне джерело* *Zobrazhenija Kamjancja Podil'skovo 70. lat XVII–XVIII w jak istoriko-topograficzne dzerielo*, [w:] *Проблеми історичної географії України. Збірник наукових праць*, Накова Думка, Київ 1991, s. 45.

¹⁹ R. Król-Mazur, *Miasto trzech nacji. Studia z dziejów Kamieńca Podolskiego w XVIII*, Avalon, Kraków 2008, wklejka między s. 48 i 49.

Ryc. 2. Fragment strony tytułowej druku ulotnego *So zeigt sich Caminec*, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 3673 III

Miedzioryt zamieszczony na stronie tytułowej peanu, ukazujący twierdzę na szczycie stromej, skalistej góry nie jest realnym obrazem twierdzy kamienieckiej. W rzeczywistości Kamieniec Podolski, zbudowany na półwyspie, jaki tworzy meander rzeki Smotrycz, położony jest poniżej otaczających go wzgórz. Prawdopodobnie rytownik nigdy nie widział tej twierdzy, a jego wyobraźnię kształtował saksoński zamek Königstein²⁰, który ulokowany jest właśnie na wysokiej, dominującej nad doliną Łaby, skale. Fantazyjny wizerunek twierdzy kamienieckiej ugruntowany był wcześniej w niemieckojęzycznej literaturze. Bardzo podobne przedstawienie Kamieńca Podolskiego

²⁰ 50°55'08"N 14°03'24"E.

zamieścili Jakob Koppmayer²¹, Johan Wagner²², Jakob Enerlin²³, Jakob Sandrart²⁴ czy Christoph Boetius²⁵. Najprawdopodobniej na którymś z nich wzorował się nieznany autor grafiki zamieszczonej w peań. Podobny wygląd twierdzy ponawiany był i sto lat później przez Augusta Sadebecka²⁶ oraz w anonimowym druku *Geschichte der polnischen Staatsumänderung*²⁷.

Omawiany peań jest to utwór pochwalny, który wpisuje się swoim charakterem w okres literatury w dziejach kultury zwany barokiem. Wiek XVII przyniósł jej bujny rozkwit na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Badacze literatury i historycy mają wiele do odkrycia w zakresie pełnego oglądu bogatego zasobu peań i panegiryków tego okresu. Pobieżna analiza omawianego utworu uświadamia potrzebę kontynuowania tych badań²⁸.

Utwory pochwalne, a z takim mamy tu do czynienia, popularnie określano panegirykami. Samo zjawisko panegiryzmu sięga antyku, kiedy ustalono zasady tworzenia tego rodzaju utworów²⁹. Nie znamy autora tekstu, jednak można domniemywać, że znajdował się on w bliskim otoczeniu władcy, którego na króla wybrał sejm elekcyjny w 1697 roku. Trudno określić, czy był to szlachcic polski popierający nowego króla, czy ktoś przybyły z władcą z Saksonii. Utwór napisany jest w języku niemieckim. Ma formę wersyfikacyjną z pojedynczymi rymami. Jego budowa wskazuje na podobieństwo z licznymi panegirykami oraz peańmi powstałymi w tym czasie w polskiej

²¹ J. Koppmayer J. (wyd.), *Theatrum cosmographico historicum secundum*, Augsburg 1686, pomiędzy s. 42–43.

²² J.Ch.Wagner, *Delineatio provinciarum Pannoniae*, Augsburg 1687, pomiędzy s. 120–121.

²³ J. Enderlin, *Cyanaeae Oder Die am Bosphoro Thracico*, Augsburg 1687, pomiędzy s. 60–61,

²⁴ J. Sandrart, *Des Königsreich Pohlen*, Saltzbach 1687, pomiędzy s. 126–127

²⁵ Ch. Boetius, *Ruhm-belorberter Kriegs-Helm*, cz. 3, Norymberga 1688, pomiędzy s. 360–361.

²⁶ A. Sadebeck, *Polens Ende*, Warszawa 1797, pomiędzy s. 288–299.

²⁷ *Geschichte der polnischen Staatsumänderung*, Zittau 1793.

²⁸ *Panegiryk jako element życia literackiego doby staropolskiej i oświeceniowej*, red. M. Sulejewicz-Nowicka, Z. Gruszka, wstęp M. Wichowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

²⁹ M. Czerenkiewicz, *Czy barok był epoką panegiryków?*, http://www.wilanow-palac.pl/czy_barok_byl_epoka_panegirykow.html [dostęp: 17.11.2023].

literaturze barokowej³⁰. Autor z pewnością je znał³¹. Wszystko wskazuje na to, że stworzył swoje dzieło w nadziei pozyskania wymiernych korzyści od osoby chwalonej, czyli Augusta II Mocnego. Mogło być jednak inaczej i utwór powstał na zlecenie samego władcy lub kogoś z jego otoczenia, by pozyskać przychyłność polskiej szlachty, która niezbyt chętnie widziała nowego króla z dynastii Wettynów. Pisanie utworów pochwalnych na zamówienie było wówczas bardzo powszechne. Już pierwsze słowa tekstu opisują Kamieniec jako „wysokie gniazdo Turków”, odwołując się równocześnie do bolesnej straty Rzeczypospolitej i nawiązując do osoby panującego Sasa, nazywając go pomazańcem Bożym, który postanowił odbić tak ważną twierdzę dla polskiej korony. Końcowe słowo „amen” stanowi przysięgę podjętego zobowiązania, co z pewnością miało mieć wpływ na polską szlachtę. Dopiero w następnych wersach, poprzez apostrofy i powtórzenia, narrator zwraca się do narodu, opiewając walecznego władcę i ponownie nawiązując do jego panowania z woli Boga. Ciekawym zabiegiem jest bezpośrednie zwrócenie się, poprzez szereg porównań podmiotu lirycznego, do wroga, czyli Turków: „dumny księżycu”, mające na celu ostrzeżenie ich przed przegraną w obliczu tak bohaterskiego władcy, jakim jest August II Sas. Czytając te strofy, nie można się oprzeć wrażeniu, że ich twórca wyraża mimowolny podziw dla wroga. Autor opisuje twierdzę: „Wysokie gniazdo Turków”, „Tkwisz trzymając wachłę na szczytach wież”, jak również wojska oblężnicze: „Obóz jest uformowany; namioty rozbite,/ Armaty czuwają; moździerze gotowe”.

W kolejnych wersach autor zadziwia swoją erudycją i dość udziwnionymi porównaniami walecznego wodza do postaci chrześcijańskich: Gedeona i Goliata. Bardzo ekspresyjny i plastyczny jest opis starć. Poprzez amplifikację, powiększanie istniejących przymiotów i zasług chwalonego władcy, wskazuje na jego dokonania bitewne na czele wojsk polskich i saskich. W utworze narrator sugeruje zwycięstwo i zażegnanie niebezpieczeństwa tureckiego. Wiemy jednak, że ta kampania nie zakończyła się sukcesem. Kamieniec Podolski powrócił do Polski w roku 1699 na mocy traktatu pokojowego zawartego w Karłowicach. Czyżby tekst powstał przed zakończeniem kam-

³⁰ E. Miodońska-Brookes, A. Kulawik, M. Tatara, *Zarys poetyki*, PWN, Warszawa 1980, s. 211, 214.

³¹ A. Wróbel, *Kochanowski i literatura niemiecka*, „Pamiętnik Literacki” 1952, t. 43, z. 1–2, s. 488–501.

panii? W utworze konwencja peanu służyć miała nie tylko laudacji nowego monarchy, ale także, poprzez przywołanie osoby następcy tronu: „A tobie, kolejny Fryderyku Auguście, dzierżący elektorat i koronę,/ Dziś dwuletni dziedzicu z serca powiadam:/ Rośnij jak cedr! Rośnij! Bądź słońcem naszego kraju!”, eksponowaniu trwałości władzy dynastycznej.

Na drukowane w XVII wieku panegiryki i peany obok tekstu składały się często ilustracje, które stanowiły integralną całość wraz z pochwałą słowną³². Z takim drukiem mamy tu do czynienia.

Pean – tłumaczenie

Tako się jawi

KAMIENIEC

Wysokie gniazdo Turków,

Któremu mocne podwaliny dali: sam Bóg, natura i sztuka [budowlana].

Król Fryderyk August, mocarny bohater z Saksonii

Jako król Polaków od samego Boga się wywodząc,

Pragnie, by go zająć i dzięki mocy Sasów

Opanować i z Polską ponownie połączyć,

Powiększając królestwo jako i imieniem,

Tako i samym czynem, a Bóg rzeknie jeno: Amen.

Raduj się Boży świecie! Korono Polski i Elektoracie Saski.

Uradujcie się wszyscy, podczas gdy wielki bohater

Panujący Fryderyk August, co sam z niebios wyrósł,

Mimo wystrzałów i wycia rusza dzielnie w pole!

Ty jednak, dumny księżycu, który między planetami

Niczym koziorożec stajesz ufny w siłę swych rogów,

Jednak nie pojmujesz, w jakim niebezpieczeństwie i w jakiej potrzebie

Tkwisz, trzymając wachtę na szczytach wież.

Ty (wołam!) zniż się, gdyż sam Bóg cię straci,

Ty, który jedynie przez tyranów się wzniosłeś.

Dlategoż prędko skróci żywot twego władztwa

Poprzez upadek, zgubę i przemożny ciężar!

Obóz jest uformowany; namioty rozbite,

³² C. Hernas, *Barok*, PWN, Warszawa 1978.

Armaty czuwają; moździerze gotowe!
I szykuje się wkrótce szturm na Kamieniec,
Gdzie nie ma zgody w tym czasie.
Wieść głosi, że aż do słońca orzeł się wzbija,
A ty od najniższego z niebieskich ciał pragniesz wyższym widzieć się,
Gdy on aż dwa ze sobą przywiódł miecze
Z Polski, najpotężniejszy, by przyćmić twój blask.
Naciera na ciebie szybkimi wojsk hufcami,
Pewny, że go będzie prawdziwy Bóg chrześcijan
(W którego walczy sprawie) przed tobą chronił
I wzmocni jego ramię, lecz nie twe drwiny!
A dzielny saski miecz już nie tkwi w pochwie
I baczy na służbę muzułmańskiej zgrai,
I (ku Boskiej chwale) z wielką radością i ochotą
Chce, by wziąć Kamieniec jeszcze w tym roku!
Bębnym w batalionach, świetny lud maszeruje,
Podobnego końca nikt nigdy nie widział;
A to właśnie to, co Turków drażni najmocniej,
Co wszystkie ich rady i czyny strachem i trwogą przepełnia!
I niemało znaczy osobiste króla pojawienie.
Obecnie to wielki czas dzielnego Gedeona,
Który kiedyś budził radość i odwagę u swoich
Lecz nic nie przestrasza tak wroga jak kpina i szyderstwo.
Więc Mocny Fryderyku Auguście i pomnożycielu królestwa:
Boga miej po swojej stronie i ruszaj z Bogiem w bój
Na Turków Goliata, czcicielu chrześcijaństwa,
Zwycięstwo będzie Twoje i nic go nie powstrzyma!
Widzę to duchem i słyszę jakby brzmienie
Sławy krzywego rogu z północy, wschodu, południa, zachodu,
Najbardziej Bogu się twój odwagi czyn spodobał,
Dlategoż musi wyjść tobie na najlepsze!
A tobie, kolejny Fryderyku Auguście, dzierzący elektorat i koronę,
Dziś dwuletni dziedzicu z serca powiadam:
Rośnij jak cedr! Rośnij! Bądź słońcem naszego kraju!
I rozsiewaj światło w zgodzie z planem Niebios!
A ty osadzony na tronie z elektorskiego i książęcego rodu,
Nadobny panie, odrzuć troski,
Razem wszystkie kraje, Sasi i wszyscy razem:

Zapomnijcie o całym żalu! Porzućcie smutek!
Tak Bóg waszego Pana jak i przedtem, w czasach pokoju,
Tako dzisiaj i po wsze czasy po jego stronie stanie,
By z lwia odwagą zwycięsko wojował,
A co tylko zacznie, skończy się szczęśliwie!
Wołajcie zatem wszyscy wierni ze mną jego imię,
I tak będą nasze prośby dziś i zawsze
Wysłuchane we wszystkim, co jest pewne niczym Amen.
Króla, kraj i ludzi nie dotknie niebezpieczeństwo.

Peana – oryginalny tekst

So zeigt sich
CAMINEC
Das hohe Turcken Nest,
Dass Gott, Natur und Kunst gegründet haben vest,
Dem Friedrich August, der starke Held aus Sachsen
Als Pohler-Konig wird mit Gott nechst sein gewachsen,
Zuübersteigen es, und durch der Sachsen Macht
Zu meistern, dass es wird zu Polen wieder bracht;
Und Er ein Mehrer sey des Reiches, Wie mit Namen:
So auch in selbster That, Gott spreche nur sein Amen.
Freu dich O Christenheit! Tron -Polen, und
Kuhr –Sachsen
Erfreut sämptlich Euch, dieweil der Starcke Held
Herr Friedrich August, vom Himmel selbst
erwachsen,
Sich Euch zu Schuss und Heul nun waget in das Feld!
Du aber stolzer Mond, der unterst Planenten,
Der gleich dem Bocke trotz auff seiner Hörner Macht,
Und dannoch nicht wahrnimt, in welcher G'fahr und Nöthen
Er stecke, ob er hält auff Thürmer-Spitzen Wacht.
Du (sag ich!) must herab, denn Gott wird selbst dich stürzen,
Der du durch Tyrannen dich nur erhöhet hast.
Darum wird Er schleunig dir dein Reiches-Lauff verkürzen
Mit Untergang, Verlust, und allzuschwerer Last!
Das Lager ist formiert; Die Zelten auffgeschlagen,

Carthaunen passen auff; Feuer-Moerser seind bereit!
Und wird man einen Sturm auff Kamieniec bald wagen,
Wo es nicht ein Accord eingeht in der Zeit.
Kund ist: dass biss zur Sonn der Adler sich erschwinget,
Und du, das nidrigst G'stirn glaub'st hoeher dich zu seyn
Als dass Er, wenn er gleich 2. Scherter mit sich bringet
Aus Pohlen, maechtig sey, zunehmen deinen Schein,
Nun fleugt Er auf dich zu, mit schnellen Heeres-Schaaren,
Versichert, dass Ihn werd der Christen wahrer Gott
(Als dessen Sach Er fñhrt,) vor dir noch wohl bewahren,
Und staercken Seinen Arm, nicht sonder deinen Spott!
Das tapffer Sachsen-Schwert ist auch schon aus der Scheiden,
Und passet auf den Dienst der Muselmennen Schaar,
Umb (Gott zu seiner Ehr) mit lauter Lust iund Freuden
Zumeistern Caminiec, annoch in diesem Jahr!
Drum in Batallion solch schönes Volk marchiert,
Dergleichen niemand hat der Enden ie erblickt;
Und das ists eben, was die Turcken meist vexiert,
Auch all ihr Raht und Taht mit Sorg und Furcht verstrickt'!
Die nun nicht wenig mehrt, des Konigs selbst erscheinen
Und hohe Gegenwart des tapferen Gideon;
Dann wie Sie Freud und Muth erweckt bey den Seinen;
So schreckt Sie den Feind nicht sonder Spott und Hohn;
Nun Starcker Friedrich August und Reichs Vermehrer:
Hab Gott auf deiner Seit und greiff mit Ihme an
Der Türken Goliath, und Christenheit vereehrer;
So bleibet dir der Sieg, den nichts verhindern kann!
Ich seh' es vor im Geist, und hör schon gleichsam schallen
der Famae krummes Horn von Nord, Ost, Sud und West,
Solch Deine Heldentat hab bestens Gott gefallen,
Darum auch müssen Dir gerathen auf das best!
Dich Andren Friedrich August den Chur und Krone
heut 2 Jahr Erben, red ich herzerwünschlich an:
Wachs wie ein Cedern! Wachs! Seh unseres Landes Sonne!
Darvon es habe Liecht am Kirchen Himmels Plan!
und Du getrontes Haus Ihr Kur und Fürstenstammen
hoch Anverwandte last fern alle Sorgen sehn,
Ihr Länder einverleibt, ihr Sachsen all zusammen:

vergesst allen Harm! stellt alles Trauern ein!
Gott wird mit Eurem Haupt wie vor, in Friedenszeiten:
so jetzt und immerdar auf seiner Seite stehn.
Das Löwenmutig er und siegreich sollte streiten,
und was er fanget an, von stattem glücklich gehn!
Rufft alle gläubig an mit mir nur seinen Namen,
So wird all unser Bitt von jetzt und immerdar
Erhöhet aller Ding, und so gewiss als Amen
den König, Land, und Leut, berühren kein Gefahr!

Leszek Opyrchal, Szymon Krawczyk,
Janusz Opyrchal-Bojarski, Maria Myszkowska

Bibliografia

Starodruki

Boetius Christoph, *Ruhm-Belorberter und Triumph-leuchtender Kriegs-Helm Dero Röm. Kaiserl. auch zu Hungarn und Böhmen Kön. Maj. und Dero sämtlichen Hohen Bunds-Verwandten wider den blut-besprengten Türckischen Tulband. Das ist: Warhafftiger Historischer Grund-Bericht aller derer Gott-gesegneten Kriegs-Actionen, welche so wol wider die Ungarische Malcontanten, zeitwährender derselben Empörung als wider den allgemeinen Erbfeind, den Türcken, beydes vor und nach dem denckwürdigsten Entsatz der Käyserlichen Residentz-Stadt Wien vorgenommen, und zu allerhöchstgedachter Römisch-Käyserlichen Majestät, wie auch Dero hohen Alliirten, unsterblichen Glori bishero, Gott Lob! sieghafft, nicht weniger in Belägerungen, als grossen und kleinen Treffen und Scharmützeln fortgeführt worden. Nebst einer kurtzen Vor-Erzehlung derer von unterschiedlichen Türckischen Sultanen erlittenen Anfechtungen des Königreichs Ungarn und einem doppelten Anhang von der Halb-Insel Morea: ans Liecht gesetzt von Christophoro Boethio. Wobey auch veil Kupfer fürnehmer Herren Conterfeyte und Wappen zu schauen cz. 3: Des Glantz-erhöheten und Triumph-leuchtenden Kriegs Helms Römisch-Käiserl. Maiestät und Dero Hohen Bunds-Verwandten wider den Mahometischen Tulbant. Dritter theil: Darinn die Sieg-reiche Streiche Länder Städte und Vestungen so im Jahr 1687. und 1688.*

- von den sieghafften Römisch-Kaiserlichen und Venetianischen Waffen erstritten worden; Nebst solcher Oerter ausführlichen Beschreibung entworffen und mit läuffiger doch wahrhafter Feder erzehlt Von Christophoro Boethio Mit vielen Kupffern gezieret, Norymberga 1688.*
- Geschichte der polnischen Staatsumänderung wobey zugleich von der Lage, den Produkten, den Provinzen und vornehmsten Städten, den Einwohnern, den Regenten, der Religion u.s. w. Nachricht ertheilet wird, Zittau 1792.*
- Enderlin Jacob, Cyanaeae: Oder Die am Bosphoro Thracico, Ligende hohe Stein-Klippen. Von Welchen zu sehen seyn, gegen Mittag Das Vor-Meer Propontis Mitternachts aber Das Schwartz-e-Meer, Pontus Euxinus, Mit denenselben umbligenden Ländern, wie auch denen beeden Königlichen Insulen Cypern und Candien, Darinnen befindtlichen Stätten, Vestungen, Bergen, Wasserflüssen, Thieren, Vöglen, Fischen, Früchten, Antiquidten und Raritäten ec. Dem Curiosen Leser zur Nachricht und Belustigung, Historisch und in vilen schönen Wappen und Kupffer-Figuren vorgestellt, Augsburg 1687.*
- Koppmayer Jacob (wyd.), Theatrum Cosmographico historicum secundum. Anderer Schau-Platz. Der historischen Welt Beschreibung. In sich haltend etliche sonderbarliche neue traurig- und fröhliche Begebenheiten, mit eigentlicher Vorstellung der Wallachey, Moldau, Ukraine, Wohlin, Podolien, und deß starcken ohnfern Caminieck vorbey, zu Bialogrod ins schwarze Meer lauffenden Niester-Fluß; dem curiosen Leser zur Nachricht und Belustigung, mit schönen wahren Original-Mappen und Kupffer-Figuren außgezieret, zu Lesung der Zeitungen sonderlich dienlich, Augsburg 1686.*
- Prawa, konstytucye y przywileje Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich Prowincyi należących, Na Walnych Seymiech Koronnych. Od Seymu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347 aż do Ostatniego Seymu Uchwalone. Vol. VI, 1679–1733. Drukarnia J. K. Mści., Warszawa 1739.*
- Sadebeck August Friedrich, Polens Ende, historisch, statistisch und geographisch beschrieben von Sirisa mit vier Kupfern und einer Landcharte. Warschau, im Jahr 1773, 1793 und 1795. Öffentlich bekannt gemacht 1797, Warszawa 1797.*
- Sandart Jakob von, Des Königreichs Pohlen Lands- Staats- und Zeit-Beschreibung, aus den besten und newesten Scribenten, auch desselben Königreichs eignen Land-Rechten alles gründlich und türtzlich biss auf*

diese Zeit, nebenst des jetzigen Königs Joannis III. Verrichtungen und grossen Thaten, mit Fleiss zusammen getragen Sambt vielen ungemeynen grossen und kleinen Land-Charten Schlachten, Städten, Vestungen und andern Kupfern sehr curios verfasst und heraus gegeben von Jacob Sandrart / Kupferstechern und Kunst-Händlern in Kürnberg. Salzbach Gebrudt den Ubraham Lichtenthalern Im jahr 1687, Saltzbach 1687.

So zeigt sich Caminec, 1697 lub 1698.

Tentzel Wilhelm Ernst, *Wilhelmi Ernesti Tentzelii Reg. Pol. Et Elector. Sax. Consiliar Et Histor. Saxonia Numismatica Lineae Ernestinae Et Albertinae in duas partes divisa simul vero duobus indicibus et supplementis adornata Per Christianum Jonckervm, Dresdensem, Ser. Ducum Saxon. Histor. Frankfurt, Lips, Gotha 1714.*

Wagner Johann Christoph, *Johann Christoph Wagners Norimberg. Delinationis Provinciarum Pannoniae et Imperii Turcici in Oriente: Oder Grundrichtigen Beschreibung deß ganzen Aufgangs sonderlich aber deß Hochlöblichen Königreichs Ungarn und der ganzen Türckey etc. Anderer Theil. Inhaltend ein historische Beschreibung deß Ottomannischen oder Türckischen Reichs Ursprung und Wachsthum desselben gegen vielen Ländern sonderlichen aber gegen ermeldtem Königreich Ungarn bißhero außgeübten Tyrannischen Feind- und Gewaltthätigkeiten. Mit Beyfügung was zu solchen Zeiten in der Welt denckwürdiges sich zugetragen, wie auch Vorstellung der jenigen Städten, deren in obgedachter historischer Beschreibung Meldung geschehen. Dem curiosen Leser zu lieb und Nachricht Belustigung und Nutzen, aus den bewährtesten historienschreibern solcher Länder durchgereisten eigener Erfahrung und in offenen Druck gegebenen Reiß-Beschreibungen besten Fleisses zusammen getragen und mit Landkarten Kupfer-Figuren der vornehmsten Städten Schlössern Früchten und Raritäten etc. außgezieret daß solches nicht allein zur Betrachtung der Welt-Händeln sondern auch bey Lesung der Novellen und Zeitungen sehr bequem- und dienlich seyn wird indeme die vornehmste Städt von denen etwas denckwürdiges in denselben fürkommen möchte in diesem Tractat beschrieben und in Kupffern vorstellig gemacht werden. Anjezo aufs neue übersehen corrigirt und vermehrt mit einem außführlichen Bericht von dem Anfang, Fortgang und heutigen Beschaffenheit der Mahometischen Religion und denen Türckischen Secten wie solche von Busbekio Della Valle und Ricaut beschrieben werden, Augsburg 1687.*

Opracowania

- Дашкевич Ярослав Романович, *Зображення Кам'янця-Подільського 70-х років XVII–XVIII ст. як історико-топонімічне джерело* [w:] *Проблеми історичної географії України. Збірник наукових праць*, Накова Думка, Київ 1991, s. 43–54.
- Hernas Czesław, *Barok*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.
- Jarochoński Kazimierz, *Dzieje Panowania Augusta II. Od śmierci Jana III do chwili wstąpienia Karola XII na ziemię polską*, Poznań 1856.
- Król-Mazur Renata, *Miasto trzech nacji. Studia z dziejów Kamieńca Podolskiego w XVIII w.*, Avalon, Kraków 2008.
- Miodońska-Brookes Ewa, Kulawik Adam, Tatara Marian, *Zarys poetyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Panegiryk jako element życia literackiego doby staropolskiej i oświeceniowej*, red. M. Sulejewicz-Nowicka, Z. Gruszka, wstęp M. Wichowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Pasek Jan Chryzostom, *Pamiętniki*, t. 2, Ossolineum, Wrocław 2003.
- Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, zebrał i wydał Franciszek Klużycki, członek Komisji historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie, t. 1, cz. 2, Akademia Umiejętności, Kraków 1881.
- Raczyński Edward, *Gabinet medalów polskich, które się dziejów polskich dotyczą poczynszy od wstąpienia na tron Augusta II. Aż do zgonu syna jego Augusta III. (1697.–1763.)* przez Edwarda Hr. Raczyńskiego, t. 3, Poznań 1841.
- Stolicki Jarosław, *Sprawa kamieniecka – upadek twierdzy w opinii szlacheckiej*, „*Studia Historyczne*” 1993, r. 26, s. 23–37.
- Wielka Powszechna Encyklopedia Ilustrowana*, Serya II, t. 5–6, Warszawa 1903.
- Wojtasik Janusz, *Kampania podhajecka 1698*, MON, Warszawa 1971.
- Wojtasik Janusz, *Ostatnia rozprawa zbrojna z Turkami i Tatarami*, cz. 1, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*” 1967, t. 12, cz. 1, s. 63–127.
- Wojtasik Janusz, *Ostatnia rozprawa zbrojna z Turkami i Tatarami*, cz. 2, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*” 1967, t. 12, cz. 2, s. 111–183.
- Wojtasik Janusz, *Podhajce 1698*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1990.

Wojtasik Janusz, *W przededniu traktatu karłowickiego. Stosunek Rzeczypospolitej i Augusta II do pokoju z Turkami*, „Kwartalnik Historyczny” 1970, t. 77, z. 2, s. 293–307.

Wróbel Anna, *Kochanowski i literatura niemiecka*, „Pamiętnik Literacki” 1952, t. 43, z. 1–2, s. 488–501.

Zawadzki Konrad, *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku. Bibliografia, 1662–1728*, Wrocław 1984.

Źródła internetowe

Czerenkiewicz Michał, *Czy barok był epoką panegiryków?*, http://www.wilanow-palac.pl/czy_barok_byl_epoka_panegirykow.html [dostęp: 17.11.2023].

A Paean in Honour of Augustus II the Strong

Key words

August II the Strong, Pidhaitsi campaign, Kamieniec Podolski

Abstract

After his election as king of the Republic, Elector of Saxony August II the Strong pledged to regain Kamieniec Podolski, which had been under Turkish occupation since 1672. The military expedition he led, known as the Pidhaitsi expedition, did not lead to the recovery of the fortress. It is unclear whether August II actually intended to reclaim Kamieniec, or whether these were just pre-election promises that the king did not intend to keep. Two monuments glorifying August II as the liberator of Kamieniec Podolski have survived – a commemorative medal and a paean to the king. They are discussed in this article. It can be assumed that they were to be used for propaganda purposes after a successful war expedition. Since the expedition was not successful, the propaganda materials were destroyed. Only a drawing of the reverse of the medal and one printed copy of the paean have survived. The preparation of these materials suggests that August II did indeed intend to recapture Kamieniec Podolski.